

พระสงฆ์ในฐานะผู้เปลี่ยนแปลงสังคมภาคเหนือตอนบนยุคหลัง ครุบาเจ้าศรีวิชัยจนถึง พ.ศ. 2560

Buddhist Monks in the Upper-northern Thailand as Social Change Agents in the Post-Kruba Srivichai Period-2017

ฉลองรัฐ เจริญศรี¹

Chalongrat Charoensri

Received May 30, 2018

Revised June 16, 2018

Accepted July 18, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์รูปสำคัญของภาคเหนือตอนบน นับตั้งแต่ช่วงหลังจากที่พระครุบาเจ้าศรีวิชัยถึงแก่มรณภาพจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นการวิจัยเอกสาร ผลการวิจัยพบว่าบทบาทที่สำคัญประกอบด้วย (1) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเพื่อกลับไปเชิดชูความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมล้านนา (2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (3) การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ (4) การสาธารณสุขมูลฐานและ (5) การพัฒนาวัดในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ โดยเครื่องมือที่สำคัญที่พระสงฆ์เหล่านั้นใช้ ได้แก่ การใช้สถานะหรือความรู้เฉพาะทางของตนเองที่ช่วยสร้างเครือข่ายการพัฒนาที่เข้มแข็ง โครงสร้างพื้นฐานด้านการพัฒนาที่มีอยู่แล้ว การก่อตั้งองค์การการพัฒนาที่สามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว และการสื่อสารกับสังคมอย่างเพียงพอ ขณะที่ปัจจัยที่กระทบต่อความสำเร็จของพระสงฆ์เหล่านั้น ได้แก่ การยึดติดกับตัวบุคคลและการขาดแคลน

¹ School of Liberal Arts, Mae Fah Luang University, Chiang Rai, Thailand,

ทายาท ความไม่สัมพันธ์กันระหว่างแนวทางการเปลี่ยนแปลงกับกลุ่มเป้าหมาย และ บทบาทของผู้มีอิทธิพลในพื้นที่

คำสำคัญ: พระสงฆ์ / พระนักพัฒนา / ผู้นำการเปลี่ยนแปลง / ยุคหลังครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. 2560

Abstract

This research aimed to analyze the role of important Buddhist monks of the upper-northern Thailand after the revered Kruba Srivichai passed away in driving social change through socially-engaged working through documentary research. According to the research, Buddhist monks perform different roles in: (1) Lanna culture and identity promotion; (2) human resource development; (3) natural resource and environment protection; (4) charity social work; and (5) temple development as a part of spiritual tourism promotion. Important instruments applied for driving change consist of the use of personal status and specialized knowledge which provide them a strong development network, the use of existing development infrastructure, the establishment of their own development agency, and the adequate communication with the society while the factors affecting the role are cult of personality and lack of mission care-taker, irrelevance between course for change and target groups and, the local influential leader's role.

Keywords: Buddhist monks / Development monks / Change agent / Post-Kruba Srivichai period-2017

บทนำ

รัฐกับศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความเกี่ยวพันกันมาอย่างยาวนานในทุกสังคมของแต่ละประเทศ ทั้งในลักษณะที่รัฐหรือระบบการปกครองเป็นสิ่งจัดการศาสนา และศาสนาเป็นสิ่งที่มอิทธิพลต่อพฤติกรรมของรัฐและพลเมือง เมื่อมนุษย์เป็นสมาชิกของสังคม ความเป็นพลเมืองและความเป็นศาสนิกชนก็ย่อมเกิดขึ้นไปพร้อมกัน หลักธรรมในศาสนาและธรรมวิทยา หรือข้อพึงปฏิบัติแห่งความเป็นพลเมืองกลายเป็นสิ่งที่ประสานสอดคล้องกันเพื่อสร้างพันธะระหว่างปัจเจกบุคคลต่อสังคมอย่างแน่นแฟ้นผ่านประเพณี พิธีกรรม และสิ่งสร้างสรรคในชีวิตประจำวัน เช่น สถาบันตักขณของ รัฐ การวางผังเมือง กระทั่งหลักธรรมคำสอนในศาสนาได้ถูกอนุวัติมาเป็นกฎหมาย แม้ในกาววิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทของศาสนาที่มีต่อรัฐในช่วงเวลาต่างๆ (Pasutamchat, 2010, pp. 56-61) รวมทั้งวิพากษ์การเสนอให้แยกการปกครองของรัฐกับศาสนาออกจากกันในยุคปัจจุบันเพื่อให้ศาสนาได้ทำหน้าที่อย่างที่ควรจะเป็น ไม่ใช่ทำหน้าที่เป็นสื่อให้กับอำนาจรัฐในการปกครองประชาชนพลเมืองของตน และมีสถานะที่อยู่เหนือการตรวจสอบจากสังคม (A Day Bulletin Editorial Board, 2013) ย่อมเป็นสิ่งที่ยืนยันความเกี่ยวพันระหว่างสถาบันทั้งสองได้เป็นอย่างดี

แม้พุทธศาสนาในประเทศไทยจะไม่ได้มีอิทธิพลเหนือระบบเศรษฐกิจการเมืองของประเทศ แต่ก็นับว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับที่องค์กรศาสนาและศาสนบุคคลได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติต่างๆ และขณะเดียวกันก็สามารถก่อให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้นได้ ในลักษณะของผู้มีบารมี สถานภาพของพระสงฆ์ในสังคมไทยจึงเป็นผู้นำทางสังคมในมิติของจิตวิญญาณ และมีอยู่หลายครั้งในประวัติศาสตร์ที่พระสงฆ์ในพุทธศาสนาใช้สถานะผู้นำทางสังคมของตนเองนำมวลชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลักษณะของขบวนการผู้มีบุญ หรือตนบุญ เช่น ตนบุญนายาง แห่งเมืองลำปาง ต่อต้านเจ้าเมืองลำพูนที่มาขูดรีดภาษี พระภิกษุวัดชมภู เมืองลำปางที่ช่วยหนานทิพย์ช้างในการต่อสู้กับพม่า และเจ้าขี้หูด พระภิกษุวัดดวงดี เมืองเชียงใหม่ ที่ลาสิกขาบทออกมาครองเมืองเชียงใหม่ (Ongsakul, 2001,

p. 250) สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นในสภาวะที่บ้านเมืองไม่เป็นปกติ การนำของพระสงฆ์ในบางพื้นที่ในอดีตจึงกลายเป็นการแสดงบทบาทในทางที่คนทั่วไปในสภาวะปกติคาดไม่ถึง

ในสถานการณ์ปัจจุบัน แม้ว่ารัฐบาลต่างๆ ในประเทศไทยจะมีนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่การพัฒนาของรัฐนั้นก็ยังมีลักษณะกระจุกตัว หรือกระจายตัวออกอย่างค่อยเป็นค่อยไป และตอบสนองความต้องการของประชาชนได้เป็นบางส่วนเท่านั้น กิจกรรมขององค์การทางศาสนากลับมีส่วนสำคัญในการพัฒนาความเป็นอยู่ และการแก้ปัญหาของสังคมซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนถึงระดับจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่องค์กรของรัฐเข้าไปไม่ถึง บทบาทของผู้นำศาสนาอย่างพระสงฆ์จึงมีความสำคัญมากในสังคมไทย มีพระสงฆ์จำนวนมากที่เป็นศูนย์กลางในการระดมทุนเพื่อจัดทำโครงสร้างพื้นฐานแก่ประชาชนในพื้นที่ห่างไกล หรือพื้นที่ซึ่งมีประชากรหนาแน่นและบริการของรัฐมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ ผ่านการทอดกฐินทอดผ้าป่า และการรับบริจาคทั่วไป รวมถึงการจำหน่ายวัตถุมงคลต่างๆ บางกรณีสามารถดำเนินการได้ทั้งโครงการโดยไม่ต้องพึ่งเงินงบประมาณจากรัฐบาล

กิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของพระสงฆ์มักปรากฏในด้านการระดมทรัพย์ากร และจำแนกแจกจ่ายทรัพย์ากร รวมถึงการพัฒนาชุมชน นอกเหนือจากภารกิจหลักในเรื่องของการพัฒนาความเป็นมนุษย์และเป็นที่พักทางใจของชาวพุทธที่เริ่มรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตและชะตากรรมของตนเองภายใต้กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม พระสงฆ์และองค์กรทางศาสนาก็ยังปรับตัวเข้าใกล้กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ทั้งในมิติของการชี้แนะให้พุทธศาสนิกชนนำพาตนเองออกจากทุนนิยม-บริโภคนิยม ตลอดจนการทวนกระแสกลับไปหาการใช้ชีวิตที่แนบสนิห์กับธรรมชาติมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีพระสงฆ์และวัดในพุทธศาสนาบางกลุ่มเลือกที่จะโดยสารไปกับกระแสทุนนิยม-บริโภคนิยม โดยการเน้นการพัฒนาศาสนสถานให้สวยงามและมี “พื้นที่ของการเคารพสักการะตามกำลังศรัทธา” ที่กว้างขวางและหลากหลายมากพอกับจิตวิญญาณที่หันหน้าเข้าหาศาสนาด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ

และปัญหาส่วนตัวที่เกิดจากการใช้ชีวิตในสภาพสังคมปัจจุบัน พระสงฆ์และวัดที่เลือกแนวทางนี้มักเน้นย้ำศรัทธาในบุญกุศล ความหวังใน “ความสุขเบื้องต้น” คือสวรรค์ นิพพานอันเป็นสุคติ และความกลัวใน “ความทุกข์เบื้องต้น” ได้แก่ นรกภูมิ เปตวิสัย และเดรัจฉานภูมิ อันเป็นทุกข์ เป็นอุบายนำคนเข้าสู่การปฏิบัติในศาสนา โดยมีการสร้างสรรคขึ้นให้เห็นเป็นวัดอุหรือเป็นรูปธรรม สิ่งเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้เพราะมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำที่มีแนวคิดชัดเจน เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในวงกว้างซึ่งเป็นเครือข่ายทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาวัด (Anderson, 2009, pp. 11-39) นอกจากนี้ ยังมีการสร้างวัดดุมงคลรูปแบบต่างๆ ขึ้นเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ศรัทธาเป็นที่ระลึกในการบริจาคทรัพย์ในกิจการของวัด เป็นวิธีการระดมทรัพยากรที่ได้ผลมากและแพร่ขยายไปสู่วัดอื่นๆ อย่างรวดเร็ว การก่อสร้างวัดและวัดดุมงคลเพื่อการระดมทุนนี้เองได้กลายเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ซ่อนอยู่ในเกณฑ์การพิจารณาความดีความชอบเพื่อตั้งหรือเลื่อนสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ในปัจจุบัน นอกเหนือไปจากคุณวิเศษด้านความรู้หรือภูมิธรรมของพระสงฆ์รูปนั้นๆ และความสามารถในการพัฒนาสังคม (Prakitonthakan, 2009, pp. 67-78)

อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์และศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีพลวัต สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การขยายตัวของเศรษฐกิจระบบตลาดและภาคอุตสาหกรรม การขยายตัวของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ภายใต้บริบทดังกล่าว องค์การและบุคลากรทางศาสนาควรมีการทบทวนปรับเปลี่ยนบทบาทให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ เพื่อให้ศาสนายังคงมีสถานะที่พึง หรือสามารถให้ความหวังแก่ปัจเจกชนตามที่สังคมคาดหวังได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยสนใจศึกษาบทบาทการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงสังคมของพระสงฆ์ในภาคเหนือตอนบน ภายหลังจากการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณที่ยิ่งใหญ่ของภาคเหนือโดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ

เพื่อวิเคราะห์บทบาทเครื่องมือที่ท่านเหล่านั้นใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ ในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนปัจจัยที่กระทบต่อความสำเร็จของการแสดงบทบาทนำนั้น

วิธิดำเนินการศึกษาหรืออุปกรณ์ และวิธีวิจัยหรือระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยตามหัวข้อนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีลักษณะเป็นการศึกษารายละเอียดของปรากฏการณ์ทั้งในภาพรวม และการศึกษารายกรณี มุ่งทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งโดยอธิบายข้อเท็จจริงผ่านมุมมองแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดที่นำไปสู่ข้อสรุปเชิงแนวคิดทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์อื่นที่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกันในอนาคตได้ หลังจากครุฑาเจ้าศรีวิชัย มรณภาพใน พ.ศ.2481 (หรือ พ.ศ.2482 ตามการนับปฏิทินแบบปัจจุบัน) จนถึงพ.ศ. 2560 ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าว รัฐบาลมีบทบาทในการสร้างประเทศไทยที่เป็นเนื้อเดียวกันทั้งในเชิงกายภาพผ่านโครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมและจัดให้มีส่วนราชการลงไปปฏิบัติงานทั่วประเทศ เชิงเศรษฐกิจผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและนโยบายการพัฒนาที่มีลักษณะรวมศูนย์ ตลอดจนในเชิงสังคมวัฒนธรรมผ่านระบบการศึกษาและการจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของส่วนกลาง การทำความเข้าใจกับบทบาทที่หลากหลายของพระสงฆ์ในช่วงเวลาที่ไม่ผู้นำเชิงบารมีที่ยิ่งใหญ่อย่างครุฑาเจ้าศรีวิชัย โดยเป็นเพียงผู้นำเชิงประเพณีที่มีมณฑลแห่งอำนาจที่จำกัดลงมาแตกต่างกันตามฐานศรัทธาของศิษยานุศิษย์ และอำนาจการปกครอง ทำให้สามารถเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในสังคมท้องถิ่นและการต่อรองของผู้คนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันได้

2. ประชากรในการวิจัย

การวิจัยนี้มีได้เก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ทุกรูป หากแต่เป็นการกำหนดตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวม 23 รูป ประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ในเขต

ภาคเหนือตอนบน 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน ทั้งที่เป็นผู้มีภูมิภคานาเดิมอยู่ในพื้นที่ และผู้ที่มิได้มีภูมิภคานาเดิมในพื้นที่หรือเป็นเพียงผู้มีสังักดอยในวัดในพื้นที่ โดยคัดเลือกพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคมตั้งแต่ พ.ศ. 2548-2560 จำแนกได้ตามคุณลักษณะเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ (1) พระสงฆ์แนวประเพณีของภาคเหนือตอนบน (2) พระสังฆาธิการซึ่งทำหน้าที่บริหารในระบบการปกครองคณะสงฆ์ (3) พระสงฆ์นักพัฒนา (4) คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และ (5) วงศ์พระป่ากรรมฐาน

3. แนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล

แนวคิดหลักที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ได้แก่ แนวคิดเรื่องผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) อันเป็นแนวคิดว่าด้วยผู้ที่ผลักดันการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นให้เกิดขึ้นกับสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่เนื่องจากตระหนักถึงประเด็นปัญหาที่ตนเองและสมาชิกอื่นในสังคมกำลังเผชิญหน้าอยู่ ซึ่งผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มบุคคลหรือขบวนการ และแม้กระทั่งสิ่งที่ไม่มีชีวิตอย่างเทคโนโลยีหรือเทคนิควิธีการใหม่ที่เกิดขึ้น หรือถูกนำเข้าไปสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือในชุมชน ซึ่งในการวิจัยเรื่องนี้ให้ความสำคัญต่อตัวบุคคลเป็นหลัก

ผู้นำเป็นปรากฏการณ์ปกติของบุคคลที่มีสภาวะเหนือผู้อื่นโดยมีความสามารถที่จะทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ตลอดจนเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ พฤติกรรมต่างๆ ของผู้คนในสังคมได้ ซึ่งผู้นำนั้นสามารถแบ่งอย่างง่ายได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ ผู้นำแบบชนชั้นนำนิยม (Elitist Model) ที่เน้นการอธิบายความสามารถ และคุณวิเศษส่วนบุคคลที่เป็นเครื่องมือในการนำของผู้นำนั้นๆ ที่นำไปสู่การนำผู้อื่น และผู้นำแบบพหุนิยม (Pluralist Model) ที่เน้นการอธิบายกระบวนการกลุ่มและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันเพื่อบรรลุเป้าหมาย ไม่ว่าจะ เป็นแบบใดก็ตาม ภาวะผู้นำหรือคุณลักษณะของผู้นำล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อองค์การทางสังคมทั้งสิ้น (Boonsuaykwan, 2014, pp. 89-102) Westley et al. (2013) เสนอการทบทวนคุณลักษณะสำคัญของผู้นำการเปลี่ยนแปลงว่ามีอยู่หลายประการ ได้แก่ เป็นผู้มีทักษะในการสร้างการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ มีความสามารถกระตุ้นผู้รับการเปลี่ยนแปลงให้สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ของตนเองได้ สามารถพัฒนาเครือข่ายทางสังคมและทำให้เกิดความไว้วางใจระหว่างสมาชิกของเครือข่ายได้ เป็นผู้ที่สามารถผลักดันการคิดค้นนวัตกรรมทางสังคมสำหรับการแก้ไขปัญหาได้ สามารถช่วยให้ผู้รับการเปลี่ยนแปลงมีขีดความสามารถและความต้องการที่จะฉวยใช้โอกาสในการพัฒนาที่จะผ่านเข้ามาในอนาคต และมีความสามารถในการเจรจาและแก้ไขความขัดแย้งได้ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่สามารถพบได้ในผู้นำการเปลี่ยนแปลงแม้เพียงอย่างเดียว (Westley et al., 2013)

นอกจากนี้ เพื่อความเข้าใจในบทบาทการนำความเปลี่ยนแปลง การศึกษาสาระสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมตามบทบาทของผู้นำ โดยนักวิชาการบางท่าน เช่น Vago (1992) เสนอว่า การศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นย่อมทำได้โดยการวิเคราะห์และทำความเข้าใจกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน 6 ประการ (Mutekwe, 2012, pp. 227-228) ได้แก่

1) ลักษณะเฉพาะของการเปลี่ยนแปลง (Identity of Change) คือ ปรัชญาการณทางสังคมที่มีความจำเพาะเจาะจงที่เปลี่ยนไป เช่น แบบแผนการปฏิบัติบางอย่าง พฤติกรรม เจตคติ แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ โครงสร้างอำนาจกับอัตราผลิตภาพ แบบแผนของการเลือกตั้ง หรือระบบการจำแนกชั้นทางสังคม

2) ระดับของการเปลี่ยนแปลง (Level of Change) เป็นเรื่องของพื้นที่ในระบบสังคมที่การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้น ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มทางสังคม องค์การ สถาบัน ไปจนถึงสังคมทั้งระบบ ระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลง (Duration) ได้แก่ ห้วงเวลาที่การเปลี่ยนแปลงดำเนินไปโดยคงสถานะของปรากฏการณ์หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจดำเนินไปเป็นระยะสั้น ปานกลาง หรือระยะยาว

3) ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง (Direction of Change) หมายถึง วิธีของการไปสู่เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งการพัฒนาให้ดีขึ้น หรือการเสื่อมถอยของบางสิ่ง

4) แบบแผนของความเปลี่ยนแปลง (Pattern) หมายถึง การดำเนินไปหรือกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นเส้นตรงหรือวิวัฒนาการ ในบางกรณีอาจมีการดำเนินไปเป็นวงจร หรือเป็นไปในลักษณะอื่นที่ขึ้นอยู่กับความคงที่และความผันแปรไปตามปัจจัยต่างๆ

5) ขนาดของการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) หมายถึง ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสังคม ซึ่งเป็นได้ทั้งความเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆ เกิดและมีผลต่อบางส่วนของสังคม การเปลี่ยนแปลงที่ให้ผลครอบคลุมทั้งสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเป็นการปฏิวัติสังคมทั้งหมด

6) อัตราของความเปลี่ยนแปลง (Rate of Change) คือ ลักษณะที่การเปลี่ยนแปลงนั้นดำเนินไป เช่น เชื่องช้าหรือรวดเร็ว ต่อเนื่องหรือมักจะหยุดชะงักเป็นขั้นเป็นตอนหรือสับสนอลหม่าน เป็นต้น

4. การเก็บข้อมูล

การศึกษาตามหัวข้อนี้เป็นการวิเคราะห์ระดับมหภาค ได้แก่ การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ และระดับจุลภาค ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่ม หรือองค์กรไปพร้อมกัน ซึ่งมุ่งพิจารณาบทบาท พฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย โดยผู้วิจัยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (Document Research) ซึ่งมุ่งค้นคว้าข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลที่มีผู้เก็บรวบรวมไว้แล้วในอดีต และเป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้นมาแล้ว ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมวิชาการประเภทงานวิจัยทั้งที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในสถาบันต่างๆ งานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ จุดหมายเหตุ หนังสืออนุสรณ์ สารคดี เอกสารอื่นๆ รวมถึงศิลปะเสียงและวีดิทัศน์ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในสนามการวิจัย (Field Research) ซึ่งได้มาจากการลงพื้นที่วิจัย การสังเกตการณ์ และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในกรณีศึกษา รวมทั้งข้อมูลที่พระในกลุ่มประชากรที่ศึกษาบางรูปได้นำเข้าและเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์ของตนเอง

ขณะที่ แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมของการวิจัยตามหัวข้อนี้เป็นการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Analysis) ของความเปลี่ยนแปลงของสังคมภาคเหนือตอนบน เพื่อที่จะหาข้อสรุปเกี่ยวกับบทบาทการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของพระสงฆ์ของภาคเหนือตอนบนในระยะเวลาต่างๆ หลังการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในด้านของแบบแผนความคิดและการปฏิบัติ เครื่องมือที่ใช้ และปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วมาผ่านการให้เหตุผลแบบอุปนัย (Induction) เพื่อสร้างข้อสรุปของพระสงฆ์ตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม โดยมุ่งอธิบายบทบาทของผู้นำทางสังคมที่นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่พื้นที่ บนฐานคติที่เชื่อว่าพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนสถาบันทางสังคมที่สำคัญของสังคม ขณะเดียวกันนั้นก็เป็สมาชิกของสังคมที่มีสถานภาพหลายอย่างซ้อนทับกัน โดยเป็นทั้งผู้ถูกกระทำ คือเป็นทั้งผู้ถูกเปลี่ยนแปลง และผู้ลงมือกระทำหรือเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านมโนทัศน์เรื่องโครงสร้างกับผู้กระทำการ (Structure-agency) ที่โครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งปัจจัยก่อกำเนิด และเงื่อนไข ตลอดจนผลของการกระทำของมนุษย์ซึ่งไม่แยกขาดจากกัน ซึ่งพระสงฆ์รูปสำคัญในภาคเหนือตอนบน ได้อาศัยต้นทุนส่วนตน ระบบเครือข่ายการจัดตั้งองค์กรการพัฒนา และการสื่อสารการพัฒนาที่สอดคล้องกันกับประเด็นความเปลี่ยนแปลงในแต่ละรูปนำเสนอหรือถูกนำเสนอ ได้แก่ การเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมที่ฟื้นฟูสำนึกแห่งอดีต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ที่ประกอบด้วยการเป็นนักพัฒนา การดำเนินกิจกรรมสาธารณกุศลสงเคราะห์ และการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ผลการวิจัย

1. บทบาทในการเป็นผู้นำตามประเด็นความเปลี่ยนแปลงที่พระสงฆ์ในยุคหลังพระครูบาเจ้าศรีวิชัยนำเสนอต่อสังคมนั้นมีลักษณะที่แตกต่างหลากหลายไปตามความสนใจและประสบการณ์ส่วนบุคคล ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเพื่อกลับไปเชิดชูความรุ่งเรืองของวัฒนธรรมล้านนาผ่านประเพณี พิธีกรรม ศิลปะสถาปัตยกรรม และงานวิชาการ โดยกรณีที่น่าสนใจที่สุดได้แก่ บทบาทของพระธรรมเสนาบดี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ ดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ในการกระตุ้นสำนึกในความรุ่งเรืองของเชียงใหม่ในยุค ราชวงศ์มังรายผ่านการฟื้นฟูบูรณะวัดร้างในเขตเมืองเชียงใหม่อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ การจัดตั้งมูลนิธิพระธาตุดอยสุเทพ เป็นองค์กรหลักในการพัฒนา เมื่อ พ.ศ. 2544 ร่วมกันกับการใช้อำนาจในโครงสร้างการปกครองเพื่อผลักดันการยกวัดร้างขึ้นเป็นวัด ที่มีพระภิกษุจำพรรษาที่มุ่งเน้นกลุ่มที่เป็นโบราณสถาน ทำให้วัดร้างหลายแห่งในเขต เมืองเชียงใหม่กลับมามีชีวิตอีกครั้ง (Tantalanukul, 2009, pp. 31-96; Tantalanukul, 2011, pp. 20-25) พร้อมกับภูมิทัศน์ทางศิลปกรรมของเขตเมืองเก่าที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงและมีหน้าที่สนองต่อการท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมคุณค่าของความรุ่งเรือง ของนครเชียงใหม่ในยุคราชวงศ์มังรายที่เชื่อกันว่าเป็นแบบล้านนาแท้ ขณะที่พระสงฆ์ แนวประเพณียังคงปฏิบัติในลักษณะการรักษาแบบแผน และมีมือเชิงช่างอย่างล้านนา ผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ตนจำพรรษาอยู่ ซึ่งมักเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ แล้ว หรือการบุกเบิกสถานที่แห่งใหม่เพื่อสร้างวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนผู้ศรัทธาโดย การอ้างอิงถึงนิมิตจากการปฏิบัติธรรม ตลอดจนการผลักดันการก่อสร้างอนุสาวรีย์ที่ สำคัญของบ้านเมือง เช่นกรณีของพระศรีธรรมนิเทศก์ อดีตรองเจ้าคณะจังหวัด เชียงใหม่ พระนักพัฒนาชั้นนำรูปหนึ่ง เมื่อครั้งเป็นพระครูศรีธรรมคุณ ผลักดันการ ก่อสร้างอนุสาวรีย์พญามังราย เมื่อ พ.ศ. 2512 ก่อนที่รัฐบาลจะปรับเปลี่ยนเป็น อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ในภายหลัง กระนั้นก็ตาม ท่านก็ยังสนับสนุนการก่อสร้างด้วย การรวบรวมปัจจัยที่ได้จากการเทศน์ให้ลูกเสือชาวบ้านในวาระต่างๆ มอบให้ คณะกรรมการจัดสร้างเพื่อสมทบทุนการก่อสร้างดังกล่าวในเวลาต่อมา เป็นเงินกว่า 120,000 บาท (Ongsakul, 2018, p. 53) นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์อีกหลายรูปที่มี บทบาทในการอนุรักษ์องค์ความรู้ทางด้านล้านนาคติในรูปแบบของการผลิตงานทาง วิชาการ การบรรยาย และเป็นที่ปรึกษา

2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่าพระสงฆ์รูปสำคัญในภาคเหนือเริ่มให้ความสนใจที่จะพัฒนาศักยภาพของผู้ด้อยโอกาสที่นอกเหนือไปจากการสอนหลักธรรมตามศาสนา อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 ในรูปของการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนในระบบการศึกษานี้พื้นฐาน ตลอดจนโครงการที่เป็นการศึกษาจากระบบเพื่อพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ เช่นบทบาทของพระพุทฺธพจนวราภรณ์ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ในการจัดตั้งโรงเรียนเมตตาศึกษา และมูลนิธิศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 (Chatupompitakul, 2015, pp. 21-27; Darlington, 2016, pp. 201-210) บทบาทของพระมหาอุทัย วชิรเมธี แห่งศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านการก่อตั้งโรงเรียนเตรียมสามเณรที่วัดครั้งได้ในอำเภอเชียงของอย่างทันสมัย และการศึกษานอกระบบสำหรับบุคคลทั่วไปในศูนย์วิปัสสนาและมหาวิชชาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ซึ่งมีโครงการที่หลากหลายในบรรยากาศที่สวยงาม ประกอบกับการใช้ความรู้ความสามารถที่เป็นนักเทศน์ชั้นนำของประเทศ ตลอดจนบุคลิกลักษณะส่วนตัวดึงดูดความสนใจจากสังคมให้กลายเป็นพลังในการพัฒนาพื้นที่ได้ในปัจจุบัน (*A monk's life should be deprived of title, possession, and power: V. Vajiramedhi at the intention to step down*, 2016) และพระเอกชัย สิริญาโณ ในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ที่มุ่งเน้นการพัฒนาข้าราชการและบุคลากรภาครัฐเป็นหลัก เพื่อให้ข้าราชการสังกัดต่างๆ กลายเป็นข้าราชการที่ดีและสามารถพัฒนางานของตนและสังคมที่ตนปฏิบัติงานอยู่ให้ดีขึ้นต่อไป

3) การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนผ่านกลไกต่างๆ แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะไม่ได้มีผลกระทบในวงกว้าง ณ เวลานั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงบางอย่างเป็นการคาดหวังผลในระยะยาว แต่ก็สามารถทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมได้หลายอย่าง เช่น ความเจริญที่เกิดขึ้นกับพื้นที่การมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการพัฒนา ความเข้มแข็งของชุมชนที่มีมากขึ้น หรือแม้กระทั่งการทำให้ประเด็นหรือโครงการบางอย่างมีพื้นที่อยู่ใน

แผนงานของส่วนราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้ เช่นงานของพระครูพิทักษ์นันทคุณ วัดอรัญญาวาส พระสงฆ์รูปสำคัญในกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในจังหวัดน่านที่เพียรสร้างสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชาวจังหวัดน่าน ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีกิจกรรมการบวชป่าซึ่งเป็นที่ยอมรับและนำไปประยุกต์ใช้ในวงกว้าง (Pra Maha Cherm Suvacho et al., 1998, pp. 157-161; Darlington, 2016, pp. 79-170)

4) การสาธารณกุศลสงเคราะห์ ซึ่งเคยอยู่ในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือผู้ยากไร้โดยตรงจากพระสงฆ์หรือมูลนิธิ ซึ่งวัดจัดตั้งตามโอกาสที่มีในอดีตไปสู่การระดมความช่วยเหลือระยะยาวในลักษณะที่เป็นภารกิจอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ในการสงเคราะห์โลกแบบพระโพธิสัตว์ เห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีของพระอธิการ พบโชค ดิสสงฆ์โส วัดห้วยปลากั้ง จังหวัดเชียงราย ที่สร้างวัดขึ้นมาจากที่กร้างว่างเปล่าพร้อมกับสถานสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงเสียชีวิต รวมทั้งการพัฒนาชุมชนโดยรอบวัดผ่านแนวคิด “ประชา-วัด” ที่วัดเป็นผู้ระดมทุนหรือความช่วยเหลือจากการทำบุญของผู้ที่มาเที่ยวชมวัดและผู้บริจาคอื่นๆ ขณะที่ชาวบ้านเป็นผู้ลงแรงในโครงการพัฒนา เป็นต้น

5) การพัฒนาวัดให้กลายเป็นที่หมายในการเดินทางท่องเที่ยว ทั้งในรูปของการแสวงบุญ เพื่อทำบุญทำทาน การปฏิบัติธรรม กราบไหว้ปูชนียสถานสำคัญ หรือเกิ้ออาจารย์ซึ่งเป็นที่นิยมตั้งแต่อดีต ซึ่งพระสงฆ์รูปสำคัญมักอยู่ประจำวัดและปฏิบัติกิจของสงฆ์ไปตามปกติ ได้คลี่คลายไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อไปชื่นชมสถาปัตยกรรมงานศิลปะ เช่นบูชาวัตถุมงคล และการแสวงหาโชคลาภตามความเชื่อส่วนบุคคลโดยการพบกับพระสงฆ์รูปสำคัญนั้นกลายเป็นโชคที่ได้เป็นพิเศษจากการไปเที่ยวเนื่องจากในกรณีที่พระสงฆ์รูปนั้นไม่อยู่ที่วัด เนื่องจากการปฏิบัติกิจตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ การรับกิจกรรมนอกรวัดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นักท่องเที่ยวยังสามารถได้รับประโยชน์ของตนเองจากถาวรวัตถุและรูปเคารพที่เป็นเครื่องมีสื่อสารระหว่างพระสงฆ์กับศาสนิกชนได้ เช่นกรณีพระสังฆาธิการผู้ปกครองพระอารามหลวง

สำคัญ ครอบาเทือง นาดสีโลที่สร้างวัดบ้านเด่นอย่างสวยงามในจังหวัดเชียงใหม่ ครอบาอริยชาติ อริยจิตโต วัดแสงแก้วโพธิญาณ พระอิทธิกรพบโชค ติสสวังโส กับการก่อสร้างพระโพธิสัตว์กวนอิมและเจดีย์ขนาดใหญ่ที่เป็นจุดหมายสายตาที่สำคัญ รวมทั้งกรณีของพระมหาภูติชัย วชิรเมธีที่สร้างศูนย์วิปัสสนาของตนให้มีความสวยงาม แต่เรียบง่ายแบบเซน ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่เหล่านี้กลายเป็นส่วนสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่และผู้คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการผลักดันความเปลี่ยนแปลง

เมื่อพิจารณาในเรื่องของเครื่องมือในการนำเสนอประเด็นการเปลี่ยนแปลงหรือขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสังคม จากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่เป็นประชากรในการวิจัย เลือกใช้เครื่องมือในการผลักดันความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันไป ได้แก่

1) การใช้ต้นทุนส่วนบุคคล เช่น การเป็นพระสังฆาธิการในโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ การเป็นพระนักคตินักเขียน รวมถึงความรู้ความสามารถส่วนบุคคลในเรื่องต่างๆ ประกอบกับต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่ตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางศาสนากับสังคมเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่เข้ากับแหล่งที่มาของทรัพยากรการพัฒนาต่างๆ ซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปสามารถทำได้แตกต่างกัน เนื่องจากมาจากภูมิหลังที่แต่ละรูปมีอยู่ทำให้ระดับของความสำเร็จในการผลักดันสิ่งต่างๆ มีความแตกต่างกัน เนื่องจากสิ่งที่พระสงฆ์เหล่านั้นพึงพาอาศัยคือต้นทุนที่เกิดขึ้นจากการสังสมประสบการณ์ส่วนบุคคลหรืออาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดในเชิงบารมีธรรมส่วนบุคคลว่าบาเพ็ญมาแตกต่างกัน วิธีการดำเนินและผลที่เกิดขึ้นย่อมมีความแตกต่างกันด้วย ในบางกรณีพระสงฆ์นักพัฒนาหลายรูปไม่ได้ยึดติดกับต้นทุนที่สังสมมาเองมากนัก กลับให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากกรณีของผู้อื่น และการลงมือทดลองดู โดยค่อยๆ ปรับปรุงวิธีการทำงานของตนเองให้เหมาะสม

2) การอาศัยโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และองค์การที่สัมพันธ์กับระบบราชการซึ่งมีอยู่แล้วในสังคมเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เช่น ส่วนราชการระดับต่างๆ ทั้งราชการส่วนกลางอย่างกรณีของโครงการ

พระธรรมจาริกและโครงการพระบัณฑิตอาสาที่ดำเนินการร่วมกันกับกรมประชาสัมพันธ์ (Chiangthong, 2017, pp. 70-77) ราชการส่วนภูมิภาคและรัฐวิสาหกิจ เช่น การดำเนินโครงการต่างๆ แบบการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของพระเอกชัย สิริธนาโณ วัดใหม่ศรีร่มเย็น อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายที่อุปถัมภ์การจัดภูมิทัศน์ให้สถานที่ราชการต่างๆ แลกกับการส่งบุคลากรของส่วนราชการเข้าโครงการปฏิบัติธรรม ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่แข็งแรงในฐานะศิษย์กับอาจารย์ และราชการส่วนท้องถิ่นที่เข้าไปสนับสนุนกิจกรรมของวัดในแต่ละพื้นที่อย่างสม่ำเสมอในรูปของการอนุมัติงบประมาณจัดงานเทศกาลสำคัญต่างๆ ตลอดจนมหาวิทยาลัยหรือสถาบันวิจัย เช่น สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่เป็นแหล่งทุนดำเนินการของเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือมาอย่างยาวนาน ซึ่งทำให้พระสงฆ์ที่มีปณิธานในการแก้ไขปัญหาลังคมนั้นมีโอกาสในการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าบางครั้งอาจจะยังไม่เพียงพอก็ตาม

3) การก่อตั้งนิติบุคคลในรูปของมูลนิธิและสถาบัน ขึ้นมาเพื่อดำเนินกิจกรรมผลักดันการเปลี่ยนแปลงที่เห็นสมควร และแยกออกจากวัดซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งเป็นสมบัติของสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้มีความคล่องตัวในการดำเนินงานและมีความน่าเชื่อถือตลอดจนมีความยั่งยืนและไม่ยึดติดกับตัวบุคคล เมื่อเวลาผ่านไปและท่านไม่อาจอยู่ในฐานะที่จะนำการเปลี่ยนแปลงได้อีกไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม โครงการที่ริเริ่มไว้ก็จะยังคงดำเนินต่อไปได้ เช่นการก่อตั้งมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบทโดยพระพุทธรักษาภรณ์มูลนิธิพระบรมธาตุคอกยสุเทพโดยพระธรรมเสนาบดี และมูลนิธิวิมุตตยาลัยของพระมหาภูมิจัย วชิรเมธี ซึ่งมีการดำเนินการผลักดันการพัฒนาอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง แม้ว่าจะมีภาพลักษณ์ว่ามูลนิธิกับผู้ก่อตั้งนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อมีการดำเนินการในนามของมูลนิธิซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการที่มาจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมอย่างต่อเนื่อง ในอนาคตก็必将มีความยั่งยืนต่อไปได้

4) การสื่อสารการพัฒนา กับสังคม ซึ่งพระสงฆ์ผู้นำการพัฒนาจะพิจารณาเลือกช่องทางการสื่อสารกับสังคมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสารที่ต้องการสื่อสารออกไป ความสำเร็จในการผลักดันประเด็นการพัฒนาต่างๆ นั้นมาจากการทำความเข้าใจกับสังคมในแนวคิดและปฏิบัติการต่างตามโครงการพัฒนาที่ได้ริเริ่มขึ้น พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์ในการเผยแผ่มาอย่างยาวนานจะมีความชำนาญในการสื่อสารกับสังคมมาก เช่น กรณีพระพุทฺธพจนวราภรณ์ และพระครูพิทักษ์นันทคุณ รวมถึงพระที่อยู่ในแวดวงวิชาการ หรือมีสถานะเป็นพระนักเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนา ก็จะมีบุคลิกบางอย่างที่ส่งเสริมการสื่อสาร โดยเฉพาะทำให้เกิดความรู้สึกล้ำพุดและกล้านำเสนอประเด็นทางเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่นอกเหนือจากเรื่องธรรมะ ขณะที่พระสงฆ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาสที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมากก็ประสบความสำเร็จในการสื่อสารและผลักดันโครงการต่างๆ ด้วยเช่นเดียวกัน ดังกรณีของพระมหาวุฒิชัย และพระเอกชัย เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์กับฆราวาสนั้น ทำให้สามารถเข้าใจความคิด ส่วนวนภาษา หรือกระทั่งบริบทที่แวดล้อมชีวิตของคนเหล่านั้น ทำให้รู้สึกว่พระพูดมาแล้วเข้าใจง่าย หรือพูดภาษาเดียวกัน ระดับของความไว้วางใจกันก็เพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

3. ปัจจัยที่กระทบต่อการแสดงบทบาท

นอกจากเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการผลักดันความเปลี่ยนแปลง ยังมีปัจจัยที่กระทบต่อความสำเร็จในการดำเนินการอันควรพิจารณา ได้แก่ การยึดติดกับตัวบุคคล และการขาดแคลนทายาทพระนักพัฒนา ความไม่สัมพันธ์กันระหว่างแนวทางการเปลี่ยนแปลงกับคนหรือตัวพื้นที่ รวมถึงปัจจัยที่ไม่อาจควบคุมได้อย่างผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ดังจะได้อธิบายต่อไป ดังนี้

1) การยึดติดกับตัวบุคคลและการขาดแคลนทายาท เกิดจากสถานะของพระสงฆ์ที่เป็นแกนกลางของการพัฒนาซึ่งเป็นการทำให้การพัฒนาผูกติดอยู่กับความนิยมในตัวบุคคล หรือเป็นเรื่องของผู้นำเชิงบารมีที่หากไม่จัดโครงสร้างการบริหารการพัฒนาขึ้นมารองรับ ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาคือการขาดความยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้นำนั้นไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อีกต่อไป สิ่งที่ได้ริเริ่มไว้ก็จะไม่

สามารถดำเนินการต่อไปได้ เช่น สำนักวิปัสสนาของวัดน้ำบ่อหลวง ของครูบาอินทจักร ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ความนิยมของผู้คนเสื่อมถอยไปภายหลังจากการมรณภาพของ พระคุณเจ้ารูปนั้น ในกรณีศึกษาบางกรณีเลือกที่จะสร้างองค์พระที่มีความมั่นคงกว่าไว้ เป็นกองงานที่สามารถดำเนินการได้ แต่กรณีที่ไม่ได้สร้างหรือมอบหมายอำนาจการบริหารจัดการไว้มักจะตกอยู่ในภาวะซบเซาหลังจากไม่มีพระซึ่งเป็นผู้นำแล้ว แม้ในบาง กรณีที่มีการตั้งองค์ไว้แต่ผู้มาดำเนินการต่อยังไม่มีบารมีเท่ากับผู้ก่อตั้ง ผู้บริหาร จัดการคนใหม่จึงมีภาระในการเรียกศรัทธาจากผู้ร่วมโครงการด้วยการทำงานให้หนัก ยิ่งขึ้น มิใช่เพียงเพื่อตนเองเท่านั้น หากยังเป็นไปเพื่อดำรงสถานะขององค์พระอีกด้วย ดังกรณีของพระราชวิสุทธิญาณ วัดป่าดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่ ที่รับสืบทอดงาน ด้านการพัฒนาของพระพุทธรูปจนวราภรณ์มาทั้งหมด

2) ความไม่สัมพันธ์กันระหว่างแนวทางการเปลี่ยนแปลงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมากมักเกิดจากการเข้าใจไม่ตรงกันในวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงาน ซึ่งมักจะ ก่อให้เกิดปัญหาในช่วงต้นของการดำเนินการ ซึ่งต้องอาศัยการเร่งทำความเข้าใจ เพื่อให้ปัญหาที่เกิดขึ้นคลี่คลายไปโดยเร็ว เช่น กรณีของธนาคารควาย-ว้าว ของ วัดป่าดาราภิรมย์ หรือบางครั้งปัญหาอาจเกิดจากการประเมินสถานการณ์ที่ไม่ สอดคล้องกับพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้ความเปลี่ยนแปลงที่ พยายามจะผลักดันนั้นไม่อาจดำเนินต่อไปได้อย่างที่ต้องการเห็น เช่น กรณีที่พระอุบาลี คุณฺฐปมาจารย์ (ฟู อัดตลิว) ซึ่งมีแนวคิดการจัดระเบียบศาสนสถาน ศาสนบุคคล และศาสนพิธีในภาคเหนือซึ่งอยู่ในเขตปกครองของท่าน เช่น ประภาคว่าจะให้วัดใน เชียงใหม่เลิกการตั้งศาลเสี้ยววัด เพื่อให้พระพุทธรูปศาสนาในเชียงใหม่มีความเป็นพุทธ แท้อย่างที่ท่านคาดหวัง (Pra Dhammarajanuwatra, 1951, p. 144) แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถทำได้สำเร็จเนื่องจากความเชื่อเรื่องนี้มีมาอย่างยาวนานจนเป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตคนไปแล้ว และความเชื่อทางพระพุทธรูปศาสนาก็ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องของชีวิตหลัง ความตาย ทำให้ความเชื่อเรื่องผียังมีที่ทางอยู่ในระบบความเชื่อของชาวล้านนา เป็นต้น

3) บทบาทของผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของพระสงฆ์ และชาวบ้าน สิ่งนี้มักทำให้พระซึ่งเป็นผู้นำนั้นทำงานพัฒนาของตนต่อไปได้อย่าง ยากลำบาก ในบางกรณีถึงขั้นทำให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวในประเด็นที่แหลมคมอย่าง การช่วงชิงทรัพยากรและความมั่งคั่งไปจากชุมชนและการอนุรักษ์ธรรมชาติ อย่างเช่น กรณีของพระสุพจน์ สุวโจ ที่มีรณภาพอย่างเป็นทางการเป็นปริศนา ในพ.ศ.2548 หลังจากมีความ ขัดแย้งกับคนในพื้นที่เกี่ยวกับที่ดินของวัด ซึ่งทุกวันนี้ยังไม่อาจเปิดคดีได้ (S.Sivaraksa is worried that “fang’s conservationist monk” would be the next victim, 2005; *Two years of Pra Supot Suvacho case: Even buddhist monk is still victimized for capitalism I*, 2007) และพระครูศีลปัญญากร ในอำเภอฝาง จังหวัด เชียงใหม่ที่ไม่สามารถทำงานของตนเองต่อตามที่ตั้งใจไว้ได้ เนื่องจากอำนาจของผู้มี อิทธิพลซึ่งมีผลประโยชน์ซ้อนทับลงมาบนผลประโยชน์ของชาวบ้านและของรัฐ ภายหลังการนำชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนต่อผู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่ากับ เจ้าของสวนส้ม (*Orange plantation, people, and forest in the dharma path of Pra Athikarn Anake Chantapanyo*, 2003)

การอภิปราย

พระสงฆ์ในภาคเหนือตอนบนนั้น มีบทบาทเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในฐานะผู้นำ ชนชั้นนิยม (Elitist Model) ที่เน้นการอธิบายความสามารถ และคุณวิเศษส่วนบุคคลที่เป็น เครื่องมือในการนำผู้อื่น เช่น พระสงฆ์ในกลุ่มประเพณีนิยมที่มีฐานอำนาจการนำ อยู่ที่บ้านรมีซึ่งเกิดจากการบ่มเพาะหรือบำเพ็ญเพียรส่วนบุคคล และศรัทธาของ พุทธศาสนิกชนและค่อยๆ พัฒนาไปสู่การเป็นผู้นำแบบพหุนิยม (Pluralist Model) ที่มี ปฏิบัติการในลักษณะการสร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันเพื่อบรรลุ เป้าหมายมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งในโครงสร้างการปกครอง คณะสงฆ์ และพระนักพัฒนา

การเป็นคนกลางที่นำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมก่อนที่จะค่อยๆ คลี่คลายไปสู่การคิดริเริ่มสิ่งใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในพื้นที่ ทิศทางการแสดงออกซึ่งบทบาททางสังคมที่มากขึ้นนั้นมักมีฐานบางอย่างร่วมกัน โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกรอบหลักของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะสงฆ์ โดยเฉพาะภาระหน้าที่ตามกฎหมายคณะสงฆ์ที่ประกอบไปด้วยงานด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่เน้นการช่วยเหลือเด็กที่ด้อยโอกาส ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ที่สัมพันธ์กับชุมชนโดยรอบและที่ห่างออกไป ซึ่งการวัดผลสำเร็จของการดำเนินการตามมิติต่างๆ เหล่านี้ กลายเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณาของคณะสงฆ์ในการขอพระราชทานสมณศักดิ์และขอกำหนดตำแหน่งทางปกครองคณะสงฆ์ต่อไป (Pra Pisal Visalo, 2003, p. 170) การกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ดังกล่าวเกิดขึ้นมาภายใต้บริบทของการพัฒนาที่รัฐเป็นศูนย์กลางของการระดมและกระจายทรัพยากรการพัฒนาความคาดหวังของรัฐไทยที่มีต่อการแสดงบทบาทของพระสงฆ์นั้นคือการหนุนเสริมการพัฒนาที่รัฐเป็นองค์การการพัฒนาที่สำคัญ ฐานะของการเป็นผู้นำการพัฒนาของพระจึงจะต้องสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐบาล วัตถุประสงค์หลายจึงถูกกำหนดบทบาทให้เป็นศูนย์กลางในการกระจายข่าวสารและดำเนินกิจกรรมสนับสนุนรัฐ การอบรม การจัดพิมพ์คู่มือสำหรับวัดและพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับสมภารเจ้าวัดไปจนกระทั่งถึงระดับมหาเถรสมาคมผู้ควบคุมช่วงชั้น การบังคับบัญชาและระบบสมณศักดิ์ทั้งหมด ทำให้พระสังฆาธิการทุกระดับต้องมีบทบาทขั้นต่ำตามโครงสร้างที่รัฐออกแบบไว้ และถ้าหากมีความสามารถสูงกว่านั้นก็จะมีบทบาทที่กว้างขวางและซับซ้อนมากขึ้น

ปัญหาหลักที่พระสงฆ์ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมุ่งแก้ไขสำหรับท้องถิ่นคือประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือปัญหาปากท้องและความเป็นอยู่ของประชาชนที่เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ โดยเกษตรกรรายย่อยจำนวนมากยังไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการเสียสมดุลในธรรมชาติ

อันเนื่องมาจากการที่รัฐให้สัมปทานและการส่งเสริมการลงทุนแก่ทุนขนาดใหญ่ ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของการผลิตทางการเกษตรที่ยังคงต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้น้ำเพื่อการเกษตร พระสงฆ์ซึ่งอยู่ในพื้นที่และคลุกคลีกับชาวบ้านมีความเข้าใจประเด็นปัญหาในระดับที่ลึกซึ้งกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากชาวบ้านรู้สึก ว่าวัดกับชุมชนนั้นเป็นเนื้อเดียวกัน ขณะที่ข้าราชการหรือหน่วยงานของรัฐนั้นเป็นคนอื่น ระดับความเข้าใจและไว้วางใจจึงต่างไปจากพระสงฆ์ที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน และมีสถานะทางวัฒนธรรมที่ทำให้พระสงฆ์เป็นผู้นำได้ตามธรรมชาติ พระสงฆ์ผู้นำหลายรูปจึงกลายเป็นแนวหน้าช่วยเหลือชาวบ้านในการต่อรองกับอำนาจรัฐและเอกชน ด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน เช่นกรณีของพระครูพิทักษ์นันทคุณกับบทบาทการนำเครือข่ายฮักเมืองน่านดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดการเปลี่ยนแปลงของ Vago (1992) พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ปรากฏตามบทบาทของของพระสงฆ์ในการวิจัย มีลักษณะดังนี้

1) ลักษณะเฉพาะของความเปลี่ยนแปลงที่พระสงฆ์มุ่งสร้างให้เกิดขึ้นมักเน้นการเปลี่ยนแปลงที่ชีวิตและจิตใจของคน ถึงแม้ว่าจะมีโครงการก่อสร้างต่างๆ นานาเกิดขึ้น แต่ด้วยโครงสร้าง วิถีคิดและแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนาที่กำกับการปฏิบัติของพระสงฆ์อยู่ ทำให้การผลักดันความเปลี่ยนแปลงจึงมีลักษณะมุ่งผลสำเร็จในการที่บุคคลลงมือปฏิบัติในการบำเพ็ญบุญบารมี แม้การจัดกิจกรรมกับชุมชนหรือการทำวัดให้กลายเป็นที่หมายในการท่องเที่ยวก็ตามแล้วแต่ถูกเชื่อมโยงไปหาหลักการหรือคติของศาสนาพุทธที่ให้นุชนุชย์พัฒนาตนเองผ่านการลงมือทำและการสะสมบุญเพื่อประโยชน์ในชาติภพปัจจุบันและในชาติหน้า

2) ระดับของความเปลี่ยนแปลง พบว่าความมุ่งหมายในการจัดกิจกรรม ต้นทุนส่วนบุคคลด้านความรู้ความสามารถ ระบบเครือข่ายและความสามารถในการระดมทรัพยากร มีผลอย่างมากต่อระดับของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งพระสงฆ์รูปต่างๆ ล้วนแล้วแต่เข้าใจในศักยภาพและโอกาสของตนเป็นอย่างดี ทำให้ระดับของความ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากบทบาทของแต่ละรูปนั้นแตกต่างกัน บางรูปเน้นสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลเป็นหลักและหวังว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลจะสามารถส่งผลต่อสังคมในวงที่กว้างขึ้นได้ หากบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีอาชีพการงานซึ่งกระทบกับประชาชนและสังคม เช่นกรณีของพระเอกชัย สิริญาโณที่กำหนดให้ข้าราชการอย่างตำรวจ ทหาร ครู ป่าไม้ รวมถึงพนักงานของการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย เป็นกลุ่มเป้าหมายในการจัดโครงการปฏิบัติธรรมที่ชัดเจน เพื่อต้องการให้ผลของการปฏิบัติธรรมสามารถขยายต่อไปสู่การพัฒนาบริการสาธารณะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะที่บางรูปสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกแก่บุคคลทั่วไป และการพัฒนาระดับกลุ่ม ชุมชนหรือจังหวัด เช่นกลุ่มพระนักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มพระธรรมจาริก ที่ผูกพันกับพื้นที่และชุมชน

3) ด้านระยะเวลา พบว่าความเปลี่ยนแปลงบางอย่างที่พระสงฆ์สร้างขึ้นนั้นเป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะก้าวไปข้างหน้า ได้แก่การพัฒนาให้คนมีความประพฤติที่ดีขึ้น กลุ่มคนที่เป็นเป้าหมายในการพัฒนามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนชุมชนมีความเข้มแข็งที่มากขึ้น ขณะที่บางสิ่งเกิดเปลี่ยนแปลงในลักษณะถดถอย เช่นการลด ละ หรือเลิกกิจกรรมบางอย่างที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศเมื่อเข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์ หรือโครงการบวชป่าและสืบชะตาแหล่งน้ำ ทำให้ชุมชนต้องงดเว้นการตัดไม้หรือทิ้งของเสียลงในแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อความยั่งยืนของชุมชน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงจึงมีส่วนของการถดถอยหลังเพื่อให้เกิดส่วนของการเดินหน้าในลักษณะของการแทนที่หรือชดเชยกัน

4) ทิศทางแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงสังคมที่พระสงฆ์สร้างขึ้นนั้นดำเนินไปหรือกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏเป็นเส้นตรงไปข้างหน้าหรือวิวัฒนาการจากสิ่งที่เคยเป็นอยู่ในอดีตอย่างค่อยเป็นค่อยไปและมีลักษณะแผ่ออกจากศูนย์กลางคือเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นที่วัดแล้วจึงขยายตัวแผ่ออกไปสู่ชุมชน เช่นบทบาทการพัฒนาของพระสังฆาธิการในการพัฒนาศาสนสถานและศาสนบุคคลตามระเบียบและเกณฑ์พิจารณาความก้าวหน้าของรัฐกำหนดให้ซึ่งค่อยๆ ส่งผลกระทบต่อ

ชุมชนโดยรอบวัดทั้งในเชิงกายภาพคือการมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่ดีขึ้น อันเกิดจากการตัดถนน จัดทำระบบไฟฟ้าและประปาตามโครงการพัฒนาของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องโดยมักสัมพันธ์กับพัฒนาการของวัดและบทบาทการนำของพระสงฆ์ การสร้างเครือข่ายอัครเมื่อนานโดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ ที่สามารถทำให้ชาวจังหวัดน่านเห็นความสำคัญและเข้ามาร่วมกิจกรรมและจัดตั้งองค์กรเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น การสร้างศูนย์วิปัสสนาและสถานศึกษาตามอริยาถัยของพระมหาอุทิศชัย รวมทั้งการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาสของพระพบโชคฯ ผ่านการสร้างวัดขนาดใหญ่ดึงดูดให้คนมาท่องเที่ยวและทำบุญในลักษณะของการสาธารณกุศล สงเคราะห์ ทำให้พื้นที่รอบข้างได้รับการพัฒนาไปด้วย

5) เมื่อพิจารณาขนาดของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อสังคมนั้น พบว่ากิจกรรมของพระสงฆ์บางรูปให้ผลในวงที่จำกัด เฉพาะชุมชนของตนเอง หรือมณฑล หรือพุทธเทศาที่ตนเองสร้างขึ้นในลักษณะเครือข่ายลูกศิษย์ ขณะที่บางรูปสามารถดำเนินกิจกรรมที่ให้ผลในวงกว้างได้ เนื่องจากมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อหลายประการ ทั้งความรู้ความสามารถ อำนาจตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ เครือข่ายการพัฒนาที่สามารถระดมทรัพยากรการพัฒนา ตลอดจนความสามารถในการเข้าถึงสื่อและผลิตเนื้อหาของสื่อในอันที่จะสื่อสารกับสังคมได้

6) ลักษณะที่ความเปลี่ยนแปลงดำเนินไปนั้นมีความแตกต่างกันตามลักษณะของกิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้น กิจกรรมบางอย่างสามารถดำเนินได้ในระยะเวลาอันไม่นานนักและสามารถคาดหวังผลได้ทันที โดยเฉพาะการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสภาพจิตใจของปัจเจกบุคคลในระยะสั้นๆ เช่นกิจกรรมการปฏิบัติธรรม ขณะที่กิจกรรมในลักษณะที่มุ่งปรับเปลี่ยนทัศนคติรวมหมู่ของชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความสามารถจัดการตนเองของชุมชนได้ ซึ่งเป็นการสร้างประชาธิปไตยจากฐานราก เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา

ยาวนาน มีกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจ และอาจมีภาวะ
สะดุดหยุดชะงักเป็นระยะๆ จึงต้องการความต่อเนื่องในการทำงาน

ความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ค้นพบจากการศึกษาระดับต่างๆ นั้น พบว่า
พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมประกอบไปด้วยคุณลักษณะร่วม
ดังต่อไปนี้

1) เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่เพียงพอต่อการผลักดัน
ประเด็นการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา และรู้จักประยุกต์ใช้สิ่งเหล่านั้นให้เป็น
ประโยชน์ต่อโครงการที่ต้องการผลักดัน

2) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในการเสนอประเด็นความเปลี่ยนแปลง สามารถ
มองเห็นต้นทางไปจนปลายสุดของการดำเนินงาน และสามารถวางตำแหน่งแห่งที่ของ
ความเปลี่ยนแปลงที่ตนเองริเริ่มขึ้นมาอยู่ในที่อันเหมาะสมในกระแสของการพัฒนา

3) เป็นผู้รักษาสมดุลในบทบาทของตนได้ดี เนื่องจากพระสงฆ์ในสังคมไทยมี
สถานะพิเศษ การเลือกแสดงบทบาทนำพาสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีได้นั้น
จำเป็นต้องมีสมดุลในบทบาท เนื่องจากมีกิจกรรมหลายอย่างที่พระสงฆ์ไม่สามารถ
กระทำได้ ด้วยมีข้อกำหนดในพระธรรมวินัยและในกฎหมายคณะสงฆ์เป็นเครื่องกำกับ
บทบาท

4) เป็นผู้มีความอดทน เนื่องจากต้องทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้นำและเป็นคนกลาง
ในกระบวนการพัฒนา สิ่งที่ต้องพบเจอมีทั้งแรงเสียดทานทางการเมือง เศรษฐกิจ และ
สังคม ชนดิธรรมจึงเป็นเครื่องอยู่ที่สำคัญของพระสงฆ์

5) มีเครือข่ายที่ดีและเป็นหุ้นส่วนที่พร้อมจะสนับสนุนกระบวนการทำงาน
ต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากด้วยฐานะของการเป็นพระสงฆ์ที่มีข้อจำกัด
ที่ไม่สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างคล่องตัวแบบฆราวาส แต่สิ่งหนึ่งที่พระสงฆ์มีนั่นคือ
ความเป็นผู้ที่พึ่งเคารพเลื่อมใสศรัทธา สามารถใช้คุณสมบัติข้อนี้ในการระดมทรัพยากร
และการเกื้อหนุนมาดำเนินโครงการต่างๆ ได้

ขณะที่ผลสะท้อนที่ย้อนกลับมาหาพระสงฆ์ผู้ผลักดันการเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้งที่เป็นผลสะท้อนเชิงบวกและผลสะท้อนเชิงลบที่เกิดขึ้นต่างช่วงเวลาหรืออาจเกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน หรือเกิดขึ้นคู่กันไปก็มี เช่น การถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการทำเกินหน้าที่ที่สังคมคาดหวังจากพระสงฆ์ หรือต้องการเป็นคนที่มีชื่อเสียงในวงสังคม มักเกิดขึ้นก่อนที่เวลาของความสำเร็จจะมาถึง ข้อที่น่าสังเกตคือการถูกวิพากษ์วิจารณ์ มักจะเกิดกับพระที่ยังมีอายุพรรษาไม่มากนัก หรือเกิดในช่วงเวลาที่ประสบการณ์ชีวิตยังมีไม่มาก ขณะที่บางรูปเริ่มดำเนินโครงการเมื่ออยู่ในมัชฌิมวัย เป็นพระผู้ใหญ่ และมีตำแหน่งในระบบสังฆาธิการ คำวิพากษ์วิจารณ์จึงไม่เกิดมากนัก เนื่องจากเป็นที่รู้จักของสังคมอยู่แล้ว ตลอดจนมีประสบการณ์สูงในการสร้างสมดุลของบทบาทที่ต้องการทำและบทบาทที่สังคมคาดหวัง

สรุป

อย่างไรก็ดี พระสงฆ์ยังคงเป็นพันธมิตรที่ดีในการดำเนินการพัฒนาต่างๆ เพื่อประโยชน์โดยรวมของสังคมร่วมกับระบบบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นกลไกเชิงสถาบัน ภาคเอกชนซึ่งเป็นผู้สนับสนุนทุนทรัพย์ที่สำคัญ ตลอดจนเครือข่ายนักพัฒนาต่างๆ ที่สามารถทำงานร่วมกันในลักษณะของการเติมเต็มช่องว่างที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนาที่พึ่งพากลไกชนิดใดชนิดหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวได้ แต่ทั้งนี้จะต้องเป็นกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เมื่อพิจารณาปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการผลักดันความเปลี่ยนแปลงแล้ว พระสงฆ์ในพุทธศาสนานั้นยังคงเป็นผู้กระทำที่มีบทบาทในกระบวนการพัฒนาอย่างโดยมุ่งความดี ความเจริญทางสังคม และความเป็นอิสระทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นการพัฒนาไปในทิศทางของสันติวิธี ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง ด้วยสถานะทางสังคมที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือมากมาย ทั้งที่เป็นพุทธศาสนิกชนและผู้นับถือศาสนาอื่น และหลักการทางพระพุทธศาสนาบางข้ออย่างหลักพรหมวิหารธรรม หรือหลักความเชื่อเรื่องบารมี ทำให้การแสดงบทบาทเพื่อสังคมนั้นทำได้กว้างขวาง โดยมีเหตุผล

รองรับ แต่กระนั้นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุและฆราวาส ตลอดจนหลัก
สิกขาบทที่วางไว้สำหรับเป็นพระวินัยแก่สงฆ์สาวกก็ยังเป็นสิ่งที่พระสงฆ์ที่ออกมาแสดง
บทบาทเพื่อสังคมพึงพิจารณาว่า ด้วยอัตภาพของความเป็นพระสงฆ์สาวกในพระธรรม
วินัย มีสิ่งใดทำได้หรือไม่ได้บ้าง ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดข้อครหาว่าเป็นการทำเกินหน้าที่
หรือจรรยาของความเป็นพระสงฆ์นั่นเอง

References

- A Day Bulletin Editorial Board. (2013, 12 August) *Interview with Vichak Panich on Buddhism in Crisis: It's time for secularism* (สัมภาษณ์ วิจักขณ์ พานิช วิกฤติพุทธศาสนา: ถึงเวลาแยกรัฐกับศาสนา), Available: <https://prachatai.org/journal/2013/08/48144> [25 July 2015]. (in Thai)
- Anderson, B. (2009, October-December) Strange hungry ghosts: A history of the local hell (เปรตประหลาด: ประวัติศาสตร์นรกภูฏาน), *Aan*, vol. 2, no. 2, pp. 11-39. (in Thai)
- Boonsuaykwan, R. (2014) *Social management: Management of people organization, management of social organization, management of non-governmental organization, and organization of social movement* (การจัดการทางสังคม: การจัดการองค์กรประชาชน การจัดการองค์กรทางสังคม การจัดการองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ การจัดการองค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม), 2nd edition, Nakhon Si Thammarat: School of Liberal Arts, Walailak University. (in Thai)
- A monk's life should be deprived of title, possession, and power: V. Vajiramedhi at the intention to step down* (ชีวิตสงฆ์ควรปราศจาก ยศ ทรัพย์สิน อำนาจ ว.วชิรเมธี วันที่ตั้งใจตกจากจุดสูงสุด). (2016, 9 March) Available: <https://www.thairath.co.th/content/579762> [20 December 2016] (in Thai)

- Chatupornpitakkul, P. (2015) *40 years of the Foundation for Education and Development of Rural Areas (FEDRA): Economy and mind must be solved parallelly* (40 ปีมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท เศรษฐกิจจิตใจต้องแก้ไขพร้อมกัน), Chiang Mai: Saman Bluming Creation. (in Thai)
- Chiangthong, C. (2017) *State, modernity, and post-modern space: Borderland regulation* (รัฐ ความสมัยใหม่ และพื้นที่หลังสมัยใหม่: การจัดระเบียบพื้นที่ชายแดน), Chiang Mai: Centre for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (in Thai)
- Darlington, S. M. (2016) *The ordination of a tree: The Thai buddhist environmental movement* (บวชต้นไม้ การอนุรักษ์ป่า และสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ), Bangkok: Suan Ngern Mee Ma. (in Thai)
- Mutekwe, E. (2012) The impact of technology on social change: A sociological perspective, *Journal of Research in Peace, Gender and Development*, vol. 2, no. 11, pp. 226-238, Available: <http://www.interestjournals.org/jrpgd/november-2012-vol-2-issue-11/the-impact-of-technology-on-social-change-a-sociological-perspective> [12 January 2016]
- Ongsakul, S. (2001) *History of Lanna* (ประวัติศาสตร์ล้านนา), Bangkok: Amarin Printing. (in Thai)
- Ongsakul, S. (2018) *Buddhist monastic community in Chiang Mai: A community history* (ชุมชนสงฆ์ในเชียงใหม่: ประวัติศาสตร์ชุมชน), Chiang Mai: Lanna Studies Center, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (in Thai)

From conservationist monk” Fang is in the crisis of natural resource scramble

(ปากคำพระนักอนุรักษ์ “เมื่อผ่างกำลังวิกฤติแย่งชิงทรัพยากร”). (2005, 23 June) Available: <https://prachatai.com/journal/2005/06/4549> [13 February 2017] (in Thai)

Pasutamchat, P. (2010) *State and religion: Essay on state, Buddhism, and freedom* (รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วย อาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ), 3rd edition, Bangkok: Siam. (in Thai)

Pojanalawan, P. (2015) *Birth of 'Thailand' under dictatorship*, Bangkok: Matchon. (in Thai)

Pra Maha Cherm Suvacho, et al. (1998) *Monks and forest: Buddhist monk's role in supporting community's participation on forest conservation* (พระกับป่า บทบาทของพระสงฆ์ในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้). (1998) Paper presented at Seminar on Buddhist Monks and Forest, Kanchanaburi Province, Thailand, 27-28 June 1998. (in Thai)

Pra Dhammarajanuwatra. (1951) *My autobiography* (อัตตชีวประวัติ), Chiang Mai: Sa-Nguan Karn Pim. (in Thai)

Pra Pisal Visalo. (2003) *Thai buddhism in the future: Trend and way out of the crisis* (พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต), Bangkok: Sodsri Saritwong Foundation. (in Thai)

Prakitnonthakan, C. (2009, October-December) Satarn temple (วัดสาธาธารณ์), *Aan*, vol. 2, no. 2, pp. 67-78. (in Thai)

- Two Years of Pra Supot Suvacho case: Even buddhist monk is still victimized for capitalism I* (2 ปีกับมรณกรรมของ “พระสุพจน์ สุวโจ”: แม้แต่พระยังต้องสังเวยต่ออำนาจทุนนิยม 1). (2007, 13 June) Available: <https://prachatai.com/journal/2007/06/13072> [14 February 2017] (in Thai)
- S.Sivaraksa is worried that “Fang’s conservationist monk” would be the next victim (ส.ศิริรักษ์ ห่วง “พระนักอนุรักษ์ฯ เมืองฝาง” เหยื่ออิทธิพลม็อดรายต่อไป). (2005, 22 June) Available: <https://prachatai.com/journal/2005/06/4538> [13 February 2017] (in Thai)
- Orange plantation, people, and forest in the dharma path of Pra Athikarn Anake Chantapanyo* (สวนส้ม คน ป่า ในรอยธรรมของพระอภิกขารเอนก จนทปญญ์). (2003, August) Available: http://www.sarakadee.com/feature/2003/08/phra_anake.htm [14 February 2017] (in Thai)
- Tantalanukul, P. (2009) *Sasnarochana* (ศาสนโรจนา), Chiang Mai: Chiang Mai Rongpim Saeng Silpa. (in Thai)
- Tantalanukul, P. (2011) *A historic chronicle of Lokmolee temple* (ตำนานวัดโลกโมฬี), 2nd edition, Chiang Mai: Phraboromthat Doi Suthep Foundation. (in Thai)
- Westley, F. R., et al. (2013) A theory of transformative agency in linked social-ecological systems, *Ecology and Society*, vol. 18, no. 3, p. 27, Available: <http://dx.doi.org/10.5751/ES-05072-180327> [12 January 2016]